

Kapitel 5 Opgave A

Materiale omkring retssagen mod "Haabløse Slægter"

5 *"Haabløse Slægter" udkom i slutningen af november 1880. Den 11.12.1880 tog Københavns politidirektør initiativ til at rejse tiltale mod romanen.*

1. Af Aktoratet (Anklageskriftet)

10 Retssagen blev indledt i Københavns Kriminal- og Politiret den 12. Februar 1881, hvor aktor (anklager) Vilhelm Rode fremlagde anklagepunkterne mod romanen.

Til Københavns Kriminal- og Politiret.

15 Ved Politicammerets Ordre af 1. ste d. M. er jeg beskikket til som Aktor at anlægge Sag imod og hænde Dom over Cand. philos. Herman Joachim Bang, der tiltales for Overtrædelse af Straffelovens § 184 ved Offentliggjørelse af den i Slutningen af forrige Aar paa Schuboths Boghandels Forlag udkomne Roman "Haabløse Slægter", paa hvis Titelblad Tiltalte staar angivet som Forfatter, et Forfatterskab han under Forhøret vedkjendte sig.

20 Jeg fremlægger hermed:

A. Udskrift at Rettens 4. de Kriminalkammers Protokol, hvorpaa min Ordre.

B. Det inkriminerede Skrift.

25 C. D. og E. Rekvisition om Straffe-Attest fra Sorø, samt saadanne Attester fra Sorø og København, hvoraf fremgaar at Tiltalte ikke sees at være straffet tidligere. —

Straffelovens § 184 straffer den, som offentliggør et utugtigt Skrift med Fængsel eller Bøder.

30 Om hvad der maa forståes ved Udtrykket utugtigt Skrift i Lovens Forstand, synes der ikke at kunne være nogen Tvivl.

Forordningen om Trykkefriheden af 27. September 1799 § 9 straffer den, der udgiver noget trykt Skrift, "*hvorved Sædelighed og Blufærdighed krænkes*".

35 Loven af 3. die Januar 1851 § 8, der nedsætter Straffen, forandrer Ordene, men ikke i noget væsentligt Tanken, naar den sætter Straf for den, der offentliggør et utugtigt Skrift, og Ordene fra Presseloven ere i saa Henseende uforandrede gaaet over i Straffeloven.

40 Medens det under Trykkefriheds Forordningen af 1799 kunne siges, at Udtrykkene: "Skrift, der krænker Sædelighed og Blufærdighed" var en noget elastisk Betegnelse, hvis Forstaaelse maatte afhænge af de forskjellige Tiders større eller mindre Sensibilitet i Bedømmelsen af disse Forhold, saa er det ved Betegnelsen: "Offentliggjørelse af utugtigt Skrift", og derved, at denne Forbrydelse har faaet sin Plads i Straffeloven mellem Utugsforbrydelserne, givet en Bestemmelse af denne Forbrydelse, der ikke er afhængig af den til forskellige Tider herskende offentlige Mening om, hvad der er krænkende for
45 Sædeligheds- eller Blufærdigheds-Følelsen, men som er i nøje

Overensstemmelse med Straffelovens Opfattelse af Sædelighedsforbrydelserne og særlig Utugt i det Hele.

Et Skrift, der fremstiller et Forhold mellem Mand og Kvinde paa en Sædeligheden og Blufærdigheden krænkende Maade, kan være et utugtigt Skrift uden just at beskrive et utugtigt kønsligt Samkvem mellem disse; men et Skrift, der fremstiller, hvorledes en Kvinde forfører og ophidser en ung Mand til Utugt og fremstiller den Lidenskab, hvormed disse to begaaer Utugt, det er et utugtigt Skrift i Straffelovens Forstand, selv om den hele Læseverden maatte finde, at hverken dens Sædeligheds- eller Blufærdigheds-Følelse er krænket, at den tvertimod finder, at Skriftet er lind Kost imod hvad den er vant til at nyde.

Straffelovens § 184 giver Anledning til en Kontraprøve; det utugtige Skrift og det utugtige Billede straffes, naar det offentliggøres; man kan ved Bedømmelsen af Skriftets Utugtighed tænke sig dette i dets fineste Antydning fremstillet billedligt, og man kan ved Bedømmelsen af et Billedes Utugtighed tænke sig dette beskrevet i dets fulde Udførlighed; man vil i Reglen kunne faa en Vejledning til rigtig Bedømmelse ved en saadan Prøve. — Der er i Øjeblikket ikke nogen Uoverensstemmelse mellem Straffelovens Sprogbrug og den almindelige Sprogbrug.

Efter dansk og nordisk Sprogbrug er Tugtighed og Kyskhed, Utugtighed og Ukyskhed Synonymer, der anvendes til at betegne det Sædelige eller Usædelige i Kjønnenes gjensidige Forhold, og den ukyske Omtale eller Beskrivelse af det aktuelle KønsLiv mellem Mand og Kvind er efter vort Sprog utugtigt.

(...)

Anklageren opremser i det følgende en række lang citater fra romanen, som efter hans mening er utugtige.

Den Letfærdighed, hvormed disse Skjøger tages med i Fortællingen, og den Raahed, hvormed Samkvemene med dem beskrives, kan kun styrke Erkjendelsen af, at her forligger et Skrift af Strafbart Indhold. — Forfatteren har villet skildre en Mand, der gaar til grunde i Sandselighed, men han har samtidig villet fornøje sig og sine Læsere med at give levende Skildringer af selve Sandseligheden, dens Udvikling og dens Stadier, af den umættelige Attraa, de vellystige Omfavnelser, det feberhede Samkvem, "den drukne Raven i Blodberusningens Tykning", og de aldrig trættede ophidsende Kysse, Kjærtegn og Raffinements. Disse Skildringer er blevne selvstændige Beskrivelser af utugtigt Samkvem mellem Mand og Kvinde, saa at Bogen selv er bleven utugtigt og et Parti af den "delirerende af Sandselighed" som "Dagbladet" har udtrykt sig.

Derfor vil ogsaa denne Bog kunne virke i høj Grad skadeligt, pirrende og ophidsende paa Fantasien. Man tænke sig disse Beskrivelser udførte i Billeder!

2. af Forsvarets defensorat

Forsvareren, overretssagfører V. Richters svarede med et meget langt skriftligt responsum den 7.5.1881. Han gennemgår her omhyggeligt indholdet i romanens tre dele og gør i forlængelse heraf udførligt rede for forfatterens litterære formål med at skrive romanen.

(...)

Forklaringer og Udviklinger existere ikke for Aktor, og intet er ham mere fremmed end Blikket for den psykologiske Bestræbelse i Skildringen. Pag. 481 citerer han: Men hurtigt blev denne Moders Skjød til en Elskerindes Favn". — Tankestreger udslette Resten — "og Favnen et Kapua for Legioner der vare slagne ved Cannæ", samt hele den følgende forklarende Udvikling Pag. 481 nederst til 485 nederst. Det vil ses, at Aktor af disse Sider kun har citeret Ordene: "Williams Sandselighed havde længe slumret" — dernæst lader Streger dække 2½ Side af Udviklingen — den psykologiske Udvikling — for dernæst atter løsrevet uden mindste Forklaring af Overgangen at fortsætte med: "Han havde længtes efter o. s. v.", og der udelader han saa atter Ordene:

"Hun vilde tage ham op og tro (paa hans Kald), hun vilde henvejre hans Suk med milde Ord, som dødede hans Tvivl. Det sagde han til sig selv". Disse Ord ere atter udeladte og gjemte bag Tankestreger, saa at Aktor kun har Sætningen:

"Men hvad han ubevidst længtes efter, det var ikke Troen, men Kvinden" — — — Atter et betegnende Escempel paa, at denne Kjærlighed er en tvivlende Drømmers Kjærlighed, som William Høgs Liv i det hele er en tvivlende Drømmers Liv. Tvivlen og Tomheden og Elendigheden kommer ind i denne Kjærlighed, der bærer Straffen i sig selv. Men Tvivlen, Ulykken og Tomheden, der i Romanen gives saa stærkt et Udtryk, har ikke fundet Plads i et eneste af Aktors Citater.

Aktor har imidlertid endnu et Argument at fremsætte: der er indført "Skøger" i Bogen. For at vise Williams dybe og elendige Fald skildres et Optrin i en Natrestauration, der med Villie for ej at virke æggende er malet saa afskrækkende og saa grelt som muligt. Forfatteren gaar med Villie det cyniske nær for at undgaa det tiltrækkende. Dette kalder Aktor Letfærdighed.

Hermed slutter Aktor sit Uddrag. De sidste hundrede Sider have ingen Interesse for ham, der ikke har læst "Haabløse Slægter" som en psykologisk Roman, men som en Bog paa 600 Sider, skreven for at Forfatteren paa de 40 kan have Lov til at svælge i Usædelighed for Usædelighedens Skyld. Derfor er det kun naturligt, at han intet læser af denne sidste Del, hvor William Høgs Liv kjæmpes til Ende at han ikke forfølger Straffen, der vokser ud af det altsammen; for ham ere de 550 Sider af Forfatterens Roman kun Indpakningen om Usædeligheden paa de 40, og det er kun Klogskab af Forfatteren, at han har skjult denne Usædelighed saa godt, just derfor virker den des stærkere og sniger sig lettere frem til de Hjem, den vil forgifte, ind i det Samfund, den vil forgifte og ødelægge For ham er Sandheden naturligvis den at Forfatteren har udarbejdet og offentliggjort det utugtige Skrift, enten fordi det har behaget

ham selv, eller fordi han har ment, det vilde behage hans Læsere eller af begge Grunde. — Der er mange Grunde til at lægge Mærke til disse Ord med deres "naturligvis"; de fører os lige til det Centrale i Sagen og til en

5 i Aktionen. Aktor, der først har bestemt Ordet "utugtigt Skrift", noget anderledes, søger nemlig her at lægge ind, hvad man i Almindelighed forstaar ved Ordet "utugtigt Skrift", et Skrift, der for Fordels Skyld vil ægge til Utugt. Dette skjules i hans "behage". Men det er meget karakteristisk, at dette
10 Omslag i Fortolkningen at Udtrykket "utugtigt Skrift", kan spores, meget karakteristisk fremdeles, at det kun kan spores. Thi det viser baade, at Aktor har haft en Følelse af, at den almindelige Opfattelse dog egentlig var den nærliggende, den, at med "utugtigt Skrift", naar det skal dømmes, maa forbinde Villien at ville hidse til Utugt for Fordels Skyld, og at han dog ej har dristet sig til fuldt ud at proklamere denne Opfattelse.
15 Jeg forlader nu Aktor og hans Indlæg for, da Aktionsordren ikke giver noget Holdepunkt, og Aktor derfor meget vel kan have taget Fejl af Grundene til Sagens Anlæggelse, at undersøge, om der kan findes andre Grunde end de af Aktor fremførte. Man maa besvare dette Spørgsmaal med et absolut Ja.

20 **3. Dommen**

Sagen blev herefter optaget til doms, og dommen blev afsagt den 23.7. 1881.

Tiltalte, Herman Joachim Bang, der er født den 20. April 1857 og ikke funden forhen straffet, tiltales under nærværende Sag for Overtrædelse at
25 Straffelovens § 184.

Sagen er anlagt i Henhold til Bestemmelse, tagen af Justitsministeriet i Skrivelse til Københavns Politidirektør af 3. Januar d. A. i Anledning af en her i Staden i forrige Aar udkommen Roman, betitlet "Haabløse Slægter", paa hvilken er navngiven som Forfatter: "Herman Bang".

30 Tiltalte har erkjendt, at der ved dette Navn er sigtet til ham, og idet han forøvrigt ogsaa har vedkjendt sig Forfatterskabet til denne Roman, bærer han saaledes i Medfør af § 3 i lov om Pressens Brug af 3. Januar 1851 Ansvar for dennes Indhold.

Efter hvad der er udtalt i et Forord til Romanen og af Tiltaltes Defensor gjort
35 gjældende, har Tiltalte i denne Roman villet skildre en legemlig og sjælelig degeneret Slægts sidste mandlige Personligheds Livshistorie, og i og for sig kan hans Skrift heller ikke med Føje siges at være skrevet med et utugtigt Formaal for Øje, lige saa lidt som der i samme – afset fra nedenstaaende Afsnit — findes Skildringer, der kunne betegnes som egentlig utugtige. Men i
40 nysberørte Afsnit af Bogen, der strækker sig fra dennes p. 465-519 har Tiltalte, ved at skildre den omhandlede Personligheds Forhold til en Kvinde, der søger Tilfredsstillelse i usædelige Forbindelser med unge Mandspersoner og i disse forbindelser en Nydelse i at forøge sine Ofres Lidenskab i at forøge sine Ofres Lidenskab

45 Ved Sandselighedens pirrende Midler, tegnet saadanne Billeder af Vellyst og saa uforblømt stillet Læseren for Øje sandselig Attraas Opvækkelse og

Tilfredsstillende, at den ved Straffelovens § 184, som Værn mod Udskejelser i denne Retning, satte Grænse for Literaturens Frihed i Behandlingen af Emner af saadan Beskaffenhed findes at være overskreden, og Tiltalte vil derfor være at anse efter bemeldte §, efter Omstændighederne med en Statskassen tilfaldende Bøde af 100 Kr. eller i Mangel af fuld Betaling af denne Bøde inden Exekutionsfristens Udløb, med simpelt Fængsel i 14 Dage. I Medfør af Straffelovens § 34 vil derhos det omhandlede Skrift være at konfiskere. *Thi kjendes for Ret:* Tiltalte, Herman Joachim Bang, bør til Statskassen bøde 100 Kr. eller, saafremt denne Bøde ikke fuldt betales, hensættes i simpelt Fængsel i 14 Dage. Saa bør og det ovenomhandlede Skrift, betitlet "Haabløse Slægter" Roman af Herman Bang, konfiskeres, og Tiltalte udrede Aktionens Omkostninger, derunder i Salær til Aktor, Prokurator Rode 50 Kr. Den idømte Bøde at udredes inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse, og Dommen i det Hele at efterkommes under Adfærd efter Loven.

Dommen blev i marts 1882 stadfæstet af Højesteret.

Opgaver:

Aktoratet

1. Hvordan definerer anklagemyndigheden begrebet "utugtige skrifter", og hvordan argumenterer han for sine synspunkter.
Er der efter jeres mening hold i denne afgrænsning.
2. Falder "Haabløse Slægter" efter jeres mening ind under straffelovens § 184.

Defensoratet

1. Hvad er forsvarerens væsentligste argumenter for, at bogen bør frikendes
2. Hvordan vurderer I disse argumenter.

Dommen

1. Hvilke synspunkter ligger til grund for domsafsigelsen. Kan der evt. være synspunkter, som ikke direkte kommer til udtryk ved domsafsigelsen.
2. Hvad fortæller dommen om datidens danske samfund.